

Бутрин-Бока Н. С.
*к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу,
Західноукраїнський національний
університет*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Розгляд справ окремого провадження судом пов'язується зі здійсненням судового управління, у тому випадку, якщо законодавець направляє на суд функцію, яка йому не належить, для обставин без вирішення спору щодо права. Таке провадження є унікальним за своєю природою, має правову регламентацію, визначені юридичні факти. У ЦПК України зазначений перелік окремих проваджень, які суд може розглядати. А саме щодо: 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; 1) обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх; 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; 4) усиновлення; 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення; 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; 7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; 8) визнання спадщини відумерлою; 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; 10) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб [1].

Однак це визначення зазначає науковець, як вузьке, а також зазначається, що для більш ширшого поняття потрібно розглянути його за сторони загалом цивільного процесу. Вчений Ясинка М.М. визначив це так: «кожна справа окремого провадження, являючи собою процесуальну форму, за своєю суттю не відрізняється від суті процесуальної форми позовного провадження, оскільки вони створюються на основі організаційних дій суду відповідно до процесуальних норм» [2].

Окреме провадження має відмінності від інших видів проваджень. Насамперед, відмінність предмету, завдання та порядку розгляду справ. Також слід зазначити, що особливістю окремого провадження постає відсутність спору щодо права, навіть можна сказати, що його немає зовсім, але він може бути між особою, яка визначена, та іншими суб'єктами, які належать до кола цивільних правовідносин [8].

У вищезазначеному проваджені згідно ЦПК України можуть розглядатися справи про надання права на шлюб, про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі, про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя та інші справи у випадках, встановлених законом [1].

Законодавством чітко вказується порядок розгляду справ, які відносяться до окремого провадження, а саме в ст. 294 ЦПК України. Суд обов'язково повинен підкреслити учасникам справи права та обов'язки, також дотримуватися Конституції України, законів України, прав та інтересів юридичних та фізичних осіб, вчиняти необхідні міри для повного висвітлення справи. Суд може потребувати докази, які йому необхідні для роз'яснення справи. Окремі провадження обов'язково розглядаються за участю заінтересованої особи та заявника. Якщо особа позбавлена волі і подає про розірвання шлюбу, то справа буде розглядатися за участю представника. Також слід зазначити, що саме таке провадження не можуть передавати на розгляд третейському суду та закривати з причини укладення мирової угоди. Бувають випадки, коли під час розгляду виникає спір, і суд повинен залишити її без розгляду та пояснити особам, що в них є право подати позов згідно з загальними підставами. Судові витрати, якщо інше не зазначено законом, не відшкодовуються. Та останнім пунктом є те, що при розірванні шлюбу прізвище визначає той з подружжя, хто змінював його під час державної реєстрації шлюбу [8].

Проблемними аспектами щодо вирішення справ окремого провадження є ті, які в більшості з'являються завдяки неузгодженості законодавства. Першим недоліком можна визначити саме відсутність спору. Це тягне за собою відсутність сторін, у яких є протилежні інтереси, та треті особи. Другим недоліком слід зазначити те, що інші особи, які приймають участь в окремому провадженні будуть визначатися як зацікавлені особи. А в деяких випадках суд може їх не встановити, та навіть не викликати. Такі випадки унеможливають вступ до цивільного процесу, для захисту своїх прав та інтересів, і тому не будуть визначені всі обставини справи, що склалася.

Однією з визначальних проблемних аспектів окремого провадження виступає докази та процес доказування. Для дослідження проблем доказів та доказування в справах окремого провадження застосовують методи системного аналізу, індукції, дедукції, порівняльно-правовий, формально-догматичний та аналогії.

Щодо першого методу, слід зазначити, що він застосовується для дослідження системи, її розділу на проблеми та частини. Визначається те, що більш доступно для вирішення, для того, щоб вирішити проблему загалом. Є

відповідні принципи, які постають підґрунтям системного аналізу. Принцип оптимальності полягає в пошуку різних варіантів рішення, який буде кращим. Принцип системності постає в тому, що до об'єкта застосовується комплексний підхід, відстеження зв'язку елементів між собою. Принцип ієрархії означає підхід згідно з порядком у системі. Принцип інтеграції полягає у знаходженні відповідних закономірностей, а також інтегративних властивостей [5, с. 36]. Тобто, в цілому, метод системного аналізу полягає в утворенні послідовних дій та установки взаємозв'язку між ними. Завдяки цьому дуже зручно аналізувати так звану еволюцію щодо правового регулювання та безпосередньо окремого провадження, головних проблемних аспектів та прогалін [5, с. 37].

Метод індукції для дослідження проблем окремого провадження визначається як логічний прийом. Тобто аналіз від часткового до загального. Може використовуватися дослідження, які розглядають тільки одну обставину, загальну, і вона є причиною, що спричинило явище або проблему. Або використовується наявність обставини, яка може бути, як наявна, так і відсутня в іншому випадку. Також є метод який об'єднує методи позначені вище. Метод супутніх змін означає появу одного явища, завдяки якому змінюється інше. Останнім можна визначити метод решт, сутність якого полягає у тому, що складне явище, викликане складною причиною, яка є сукупністю певних обставин, і відомо, що деякі з них існують причина частини явища, інша частина цього явища викликана обставинами нагадування [6, с. 32].

Дедукція, в свою чергу, означає аналіз від загального до часткового [9, с. 84].

Щодо формально-догматичного методу то слід зазначити, що він використовується у разі коли потрібно вивчити, пояснити, аргументувати право та його прояви [9, с. 6]. Останній метод порівняльно-правовий полягає у системі дослідження, що виступає як комплекс методів і прийомів виявлення, засновані на порівняльному вивченні загальних і конкретних закономірностей, виникнення, розвитку, функціонування різноманітних правових систем [7, с. 15].

Під час розгляду окремого провадження виникає питання щодо правомірності віднесення деяких справ до зазначеного провадження згідно з законодавством. Це виражається в тому, що особи, які обмежені в цивільній дієздатності, ті які визначені недієздатними або були поновлені в дієздатності вказують на наявність в справі двох сторін, заявника та фізичну особу. Тобто тут з'являється спір про право, який потребує вже позовної форми, а не процесуальної [4].

Також є спірним питання щодо застосування принципу змагальності в окремому провадженні, якій безпосередньо притаманний цивільному судочинству. У відповідних статтях ЦПК України це положення не

відображається. Науковці зазначають, що цей принцип діє по-особливому, а також застосовується не у всіх окремих провадженнях. Аналіз щодо процесуального обґрунтування розгляду і вирішення справ визначеного провадження дає висновок, що вищезазначений принцип, не беручи до уваги ЦПК України та відповідні положення, розглядаються судами на загальних правилах, крім змагальності і меж судового розгляду [3].

Принцип диспозитивності в окремому провадженні теж діє не повністю. Це обумовлено тим, що в провадженні не застосовуються характерні інститути для позовного провадження. Мова йде про мирну угоду, визнання, відмова та забезпечення позову.

Отже, окреме провадження у цивільному судочинстві характеризується своєю формою, принципами, методами дослідження тощо. Зважаючи на рекодифікацію національного законодавства, наближенням норм законодавства України до міжнародних стандартів, вищезазначені особливості, у загальній формі, чітко регламентовані та прописані законодавцем, втім певні фактори все ж таки ще у процесі удосконалення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільно-процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Ясинок М.М. Процесуальна форма цивільного судочинства, її природа та складові елементи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. №4-5. С. 162.
3. Мамницький В.Ю. Принцип змагальності і моделі цивільного судочинства в контексті судово-правової реформи. *Форум Права*. 2017.№4. С.130-140.
4. Удальцова И.В. Проблема судебного признания гражданина ограниченно дееспособным или недееспособным: учеб.пособие. Харьков: Нац.юрид.акад. Украины, 1999. С. 3-16.
5. Сорока К. О.. *Основи теорії систем і системного аналізу: Навч. посібник*. ХНАМГ, 2004. С. 36-38.
6. *Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб.* Центр учбової літератури, 2010. С.32
7. Погребняк С. П., Лук'янов Д. В., Биля-Сабадаш І. О. та ін. *Порівняльне правознавство : підручник*. Право, 2012. С. 15.
8. Кашперська Т. Ц. *Окреме провадження у справах про встановлення фактів, що мають значення для охорони сімейних прав та інтересів : дис.* 2015. С. 21.
9. Зацерковний В. І. *Методологія наукових досліджень : навч. посіб.* 2017. С. 84-85.